

при оцінюванні кінцевих результатів. Без аналізу та оцінювання середовища маркетингу неможливо визначити чи в стані підприємство виконати ті завдання, які витікають із глобальних стратегічних цілей.

Маркетинговий аудит покликаний зменшити рівень ризику, який обумовлений невизначеністю досягнення бажаного результату за умов дії багатьох чинників середовища, у тому числі й випадкових.

Література

1. Кабаков В. С. Управление предприятием. — СПб.: ЛИЭИ, 2009.
2. Регіональна економіка / О. В. Ольшанська, М. І. Фащевський, І. В. Білоконь та ін.; за заг. ред. М. І. Фащевського, О. В. Ольшанської. — К.: КНЕУ, 2009. — 328 с.
3. Черчилль Г. А., Браун Т. Маркетинговые исследования. — СПб.: Питер, 2010. — 702 с.
4. Goodchild John. Callow Clive Brands: Visions & Values: John Wiley & Sons — 2006, — 289 с.

Стаття подана до редакції 28.10.2011

УДК 315 (377)

А. В. Кудрінова, доц. кафедри політичної економії факультетів управління та маркетингу,
Л. М. Белей, аспір. кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

АСИМЕТРИЯ СПОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються соціально-економічні чинники асиметрії споживання різних соціальних груп населення України. Оцінено відповідність обсягів і структури споживання соціальних груп їх функціям щодо забезпечення життєдіяльності суспільства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: споживання, людський капітал, суспільна роль, асиметрія споживання, соціальні групи.

АННОТАЦИЯ. В статье исследуются социально-экономические факторы ассиметрии потребления различных социальных групп населения Украины. Оценено соответствие объемов и структуры

потребления социальных групп их функциям по обеспечению жизнедеятельности общества.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: потребление, человеческий капитал, роль в обществе, асимметрия потребления, социальные группы.

SUMMARY. The social-economy factors of differentiation in consumption of different social orders are researched in the article. Correspondence of capacity and structure of consumption representatives of social orders to its role in social life are valued.

KEY WORDS: consumption, human capital, social role, differentiation of consumption, social orders.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Становлення постіндустріального суспільства пов'язано із урізноманітненням соціальних статусів і характеристик населення, ускладненням системи потреб і вимог до параметрів функціонування і результатів суспільного виробництва. Виробнича (трансформаційна) ефективність втрачає монопольне і навіть провідне значення серед чинників суспільного добробуту, оскільки сьогодні не параметри виробничої функції, не здатність долати ресурсні обмеження розвитку, а спроможність раціонально скористатись результатами функціонування економіки, раціонально споживати суспільний продукт, визначає спроможність суспільства досягати стійкого розвитку та гармонії природного і соціального середовища. В такому контексті домінування ринкових механізмів розподілу ресурсів і результатів їх виробничого застосування, переважання матеріальної, економічної мотивації господарської діяльності над мотивами творчості і самореалізації особистості породжує низку проблем, від вирішення яких значною мірою залежить якість управління суспільним розвитком в умовах становлення постіндустріального суспільства. Тому дослідження суперечності між пропорціями розподілу і характеристиками споживання, заданими не лише ринковою оцінкою продуктивності застосування виробничих факторів, а й їх місцем у системі соціальних, демографічних, культурних відносин і бажаних з огляду на соціальний статус їх власників є надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх публікацій та виділення невирішеної частини проблеми. Дослідження закономірностей суспільного відтворення на постіндустріальному етапі розвитку господарської системи вимагає врахування суттєвих якісних змін у діалектиці зв'язків виробництва і споживання. Якщо історія

XX ст. здебільшого розглядається в контексті подолання ресурсних обмежень розвитку, то початок ХХІ-го характеризується зміщенням акцентів пошуку джерел і рушійних сил зростання в сферу споживання. Незважаючи на умовність виділення в нерозривній єдності відтворювальних процесів окремих фаз, зокрема виробництва і споживання, із таким поділом пов'язані два якісно різні підходи до вивчення й управління відтворювальними процесами.

У межах першого підходу, споживання, розглядається як процес реалізації факторних доходів, розміри яких відображають граничну продуктивність виробничого застосування відповідного ресурсу. Остання кількісно визначається втратами суспільного продукту в разі усунення від виробництва останньої, найменш продуктивної одиниці залученого ресурсу певного виду. Тоді ринкові механізми розподілу розглядаються як запорука, по-перше, спрямування ресурсів до сфер, де їх використання забезпечує більший приріст добробуту суспільства, по-друге, стимулювання власників ресурсів збільшувати пропозицію факторів виробництва до тієї межі, коли додаткова одиниця ресурсу даватиме приріст продукту, цінність якого збігатиметься із цінністю витрат, необхідних для залучення такої одиниці ресурсу до виробництва [1, 5, 6].

У межах другого підходу, споживання розглядається як процес реалізації ресурсних умов формування і розвитку особистості, забезпечення сприятливих життєвих умов для населення [2—4].

У першому випадку, соціальні риси й характеристики суб'єктів відносин розподілу і споживання мають підпорядковане значення, порівняно із ринковою оцінкою їх внеску в створення суспільного продукту. Необхідність внесення коректив до визначених ринком пропорцій розподілу ресурсів і доходів тлумачиться як виключення, притаманне лише специфічним групам благ та виправдане лише в разі, коли втрати від ринкової неефективності перевищують втрати від неефективності державної господарської діяльності. До таких прийнято відносити блага із значними позитивними чи негативними ефектами переливу (екстерналіями); суспільні і квазісуспільні блага; блага, що пропонуються на неповних ринках (див., наприклад [7]). Щодо всіх інших благ, лише платоспроможність споживачів, що виражає ринкову оцінку їхнього внеску в створення суспільного продукту, має впливати на пропорції розподілу ресурсів між сферами їх застосування. В такому випадку реалізація принципу відповід-

ності граничної продуктивності окремої одиниці ресурсу й доходів її власника, розглядається як необхідна умова економічного зростання й поліпшення суспільного добробуту, а досконала конкуренція, за якої створюються економічні передумови реалізації цього принципу, — як основа координації господарської діяльності суспільства.

За використання другого підходу, соціальний статус суб'єкта споживання розглядається як важлива ознака, що має враховуватись при зважуванні вагомості його потреб для визначення розподілу виробничих ресурсів між альтернативними напрямками використання. За такого підходу, залежність суспільного добробуту від розподілу благ і ресурсів між учасниками господарської діяльності описується роулсіанською чи егалітарною функцією суспільного добробуту. Відповідно, гранична продуктивність певної одиниці ресурсу не розглядається як єдиний значущий чинник бажаного, з точки зору суспільства, рівня споживання її власника — соціальний статус особи тлумачиться як чинник потреб, що мають враховуватись при розподілі виробничих ресурсів і результатів їхнього застосування. Це вимагає створення суспільних механізмів розподілу, здатних враховувати місце особи не лише в економічних, а й у родинних, культурних, адміністративних та багатьох інших підсистемах суспільних відносин.

Відповідно, в цій статті досліджуються діалектичні зв'язки між рисами соціального статусу й характеристиками споживання, диференціація міри задоволення потреб населення, залежно від застосовуваних механізмів акумуляції ресурсів для створення необхідних благ і засобів нормування доступу до них.

Постановка завдання. Виявити і оцінити вплив соціально-економічних чинників асиметрії споживання та задоволення особистих потреб на Україні.

Викладення основних результатів дослідження. Диференціація характерник споживання залежно від соціального статусу населення розглядається нами в контексті створення необхідних умов для повноцінного виконання специфічної суспільної ролі, функцій щодо життєдіяльності суспільства відповідної соціальної групи. Так, вивчення диференціації рівня і способу життя в групах населення з різним освітнім рівнем, дозволяє оцінювати достатність підвищення якості життя внаслідок зростання освітнього рівня для того, щоб спонукати населення інвестувати в освітню складову людського капіталу достатньо ресурсів для підтримання глобальної конкуренто-

спроможності національної економіки. Порівняння забезпеченості основними споживчими благами домогосподарств з дітьми і без дітей дозволяє оцінювати економічні передумови вирішення демографічних проблем, визначати навантаження на альтернативні механізми ресурсного забезпечення формування і розвитку особистості. Вивчення ролі окремих інституціональних секторів економіки в створенні доходів, здійсненні кінцевих витрат і заощаджень дозволяє оцінити розподіл навантаження щодо примноження добробуту і відмінності масштабів участі в споживанні суспільного продукту між представниками таких інституціональних секторів.

Вихідні дані, що певною мірою характеризують зв'язок між освітньою компонентною соціального статусу і характеристиками споживання наведено в таблиці 1. Для характеристики споживання використовується показник середньомісячної зарплати, що відображає економічні можливості населення поліпшувати якість споживання із зростанням освітнього рівня. Для характеристики освітнього рівня використовуються показники частки працівників із вищою освітою в чисельності штатних працівників вітчизняних підприємств. Обидва показники є невичерпними, проте досить важливими для виявлення зв'язку освіченості населення і економічних умов поліпшення структури і масштабів споживання.

Дані таблиці 1 свідчать, про досить значну варіацію значень обох показників. Середньоквадратичне відхилення розмірів заробітної плати по видах економічної діяльності дорівнює 576,32 грн, або 42,66 % середнього по економіці значення для 2007 р. і 836,03 грн, або 46,29 % для 2008 р., аналогічні показники по частці працівників із вищою освітою дорівнюють 15,64 в.п., або 55,07 % середньої по економіці частки для 2007 р. і 16,0 в.п., або 53,51 % — для 2008 р. Проте міра суміщення такої варіації невисока. Щоб усунути вплив різної розмірності показників двох досліджуваних векторів у колонках (1), (3), (5) та (7) показники виражені у відсотках середнього по економіці значення. Тоді кореляція між вектором значень середньої зарплати і вектором частки працівників із вищою освітою відбиватиме лише те, наскільки відхилення рівня насиченості працівниками із вищою освітою певного виду економічної діяльності від середнього по економіці, пов'язано із відхиленням рівня оплати праці в цьому виді економічної діяльності від середнього по економіці рівня оплати. Коефіцієнт кореляції для 2007 р. дорівнює 0,566, а для 2008 р. — 0,625.

Таблиця 1

ПОКАЗНИКИ НАСИЩЕНОСТІ ПРАЦІВНИКАМИ ІЗ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ І СЕРЕДНЬОМІСЯЧНОЮ ОПЛАТОЮ ПРАЦІ
ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

	2007 р.				2008 р.			
	середньомісячна зарплата		частка працівників з вищою освітою в чисельності найманих працівників		середньомісячна зарплата		частка працівників з вищою освітою в чисельності найманих працівників	
	грн	% середньої по економіці	%	% середньої по економіці	грн	% середньої по економіці	%	% середньої по економіці
А	1	2	3	4	5	6	7	8
Усього	1351	100	28,4	100	1806	100	29,9	100
Сільське госпво, мисливство, лісове госпво	771	57,1	9,8	34,5	1101	61,0	10,7	35,8
Рибальство, рибництво	721	53,4	12,5	44,0	913	50,6	12,5	41,8
Промисловість	1554	115,0	18,3	64,4	2017	111,7	19,4	64,9
Будівництво	1486	110,0	16,8	59,2	1832	101,4	18,2	60,9
Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1145	84,8	28,5	100,4	1514	83,8	29,4	98,3
Діяльність готелів та ресторанів	944	69,9	18,1	63,7	1221	67,6	18,3	61,2
Діяльність транспорту та зв'язку	1670	123,6	17,7	62,3	2207	122,2	18,7	62,5

	2007 р.				2008 р.				
	середньомісячна зарплата		частка працівників з вищою освітою в чисельності найманих працівників		середньомісячна зарплата		частка працівників з вищою освітою в чисельності найманих працівників		
	грн	% середньої по економіці	%	% середньої по економіці	грн	% середньої по економіці	%	% середньої по економіці	
									1
A									
діяльність наземного транспорту	1563	115,7	13,8	48,6	2036	112,7	14,7	49,2	
діяльність водного транспорту	1412	104,5	24,6	86,6	1924	106,5	24,8	82,9	
діяльність авіаційного транспорту	2704	200,1	45,4	159,9	4061	224,9	49,2	164,5	
додаткові транспортні послуги та доп. операції	1872	138,6	16,2	57,0	2457	136,0	17,2	57,5	
діяльність пошти та зв'язку	1485	109,9	22,9	80,6	1950	108,0	24	80,3	
Фінансова діяльність	2770	205,0	58,2	204,9	3747	207,5	60	200,7	
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1595	118,1	38,4	135,2	2085	115,4	40,1	134,1	
Державне управління	1852	137,1	61,3	215,8	2581	142,9	62,3	208,4	
Освіта	1060	78,5	51	179,6	1448	80,2	51,3	171,6	
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	871	64,5	20,2	71,1	1177	65,2	20,7	69,2	
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	1090	80,7	30	105,6	1511	83,7	30,5	102,0	

* Розраховано авторами за даними Державних статистичних щорічників України за 2007—2008 рр.

Обидва показники невисокі й не підтверджують виражену залежність коливань заробітної плати за видами економічної діяльності від коливань насиченості персоналу працівниками з вищою освітою. Можливості трактовки показників кореляції невеликі, бо навіть якщо існує відчутний вплив частки працівників із вищою освітою на значення середньої зарплати, воно може викривлюватись дією інших, не врахованих нами факторів — наприклад, середня тривалість відпрацьованого за місяць робочого часу; розміри зарплати робітника першого розряду, визначені галузевою угодою у відповідному виді економічної діяльності; частка робочого часу, оплаченого за підвищеними тарифними ставками через результати атестації робочих місць (компенсація за роботу у важких і шкідливих умовах); виплати як компенсація за роботу у вихідні і святкові дні; особливості ситуації на ринку праці тощо. Проте порівняння міри детермінації заробітків освітнім рівнем у вітчизняній економіці із країнами Європи, свідчить про порівняно невисоку значущість освіти серед чинників розмірів заробітної плати. Наведене свідчить, що у вітчизняних умовах, поліпшення економічних передумов споживання внаслідок підвищення освітнього рівня недостатнє, щоб спонукати населення інвестувати в освіту достатні обсяги ресурсів для підтримання глобальної конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Досить висока диференціація оплати праці в різних видах економічної діяльності зумовлюється більшою мірою особливостями ринкової кон'юнктури, можливістю підприємств задовольняти потреби в послугах праці залучаючи дешеву робочу силу з вектору сільського господарства і державних підприємств, іншими чинниками, не пов'язаними із масштабами витрат економічних суб'єктів на накопичення людського капіталу.

Такі висновки підтверджуюся і порівнянням структури сукупних витрат вітчизняних домогосподарств і домогосподарств Європейських країн, зокрема Великої Британії (табл. 2 і 3).

Дані, наведені в таблицях, свідчать, що для вітчизняних домогосподарств властива значно менша частка витрат, пов'язаних із інвестиціями в людський капітал (через поліпшення здоров'я, мотивації й культури, підвищення освітнього рівня тощо), ніж для мешканців країн, що досягли бажаного для України життєвого рівня. Така структура витрат відповідає моделі розвитку за пасткою низької продуктивності.

Таблиця 2

СТРУКТУРА СУКУПНИХ ВИТРАТ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	1229,4	1442,8	1722,0	2590,4	2754,1	3072,7
Споживчі сукупні витрати	91,1	90,5	90,0	86,2	87,8	90,0
продукти харчування та безалкогольні напої	56,6	53,2	51,4	48,9	50,0	51,6
алкогольні напої, потонові вироби	2,9	2,6	2,6	2,2	3,2	3,3
непродовольчі товари та послуги	31,6	34,7	36,0	35,1	34,6	35,1
в тому числі						
одяг і взуття	5,7	5,8	5,9	5,9	5,6	6,1
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	8,5	9,6	10,9	9,1	9,4	9,3
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,6	2,8	2,9	2,8	2,3	2,4
охорона здоров'я	2,5	2,5	2,5	2,7	3,1	3,1
транспорт	3,0	3,7	3,4	4,0	3,8	3,7
зв'язок	2,1	2,6	2,6	2,3	2,5	2,7
відпочинок і культура	2,6	2,4	2,4	2,5	1,8	1,8
освіта	1,1	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3
ресторани та готелі	1,7	2,2	2,3	2,4	2,5	2,4
різні товари і послуги	1,8	1,7	1,8	2,1	2,3	2,3
Неспоживчі сукупні витрати	8,9	9,5	10,0	13,8	12,2	10,0

* Джерело: Звіт про соціально-економічне становище домогосподарств України за 2010р. Електронний ресурс, режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/statdata/index/socdoc/1245.html

СТРУКТУРА ВИТРАТ БРИТАНСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ З РІЗНИМИ СУКУПНИМИ ДОХОДАМИ*

	всі домогосподарства	Номер децї за доходами домогосподарств від 10 % з найменшими доходами до 10 % з найбільшими									
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
питома вага різних груп послуг в складі споживчих витрат домогосподарств, %											
всі послуги (комунальні, здоров'я, транспорт, зв'язок, рекреація та культура, освіта, готелі та ресторани)	61,63	62,22	59,55	61,80	62,07	60,00	61,90	61,45	60,98	62,96	
здоров'я, транспорт, зв'язок, рекреація та культура, освіта, готелі та ресторани	46,51	36,67	35,96	41,57	44,83	43,53	47,62	48,19	50,00	53,09	
здоров'я, зв'язок, рекреація та культура, освіта, готелі та ресторани	31,40	26,67	26,97	28,09	31,03	28,24	30,95	31,33	31,71	37,04	
здоров'я, зв'язок, рекреація та культура, освіта	22,09	20,00	20,22	20,22	22,99	18,82	21,43	21,69	20,73	23,46	
здоров'я, рекреація та культура, освіта	18,60	15,56	16,85	16,85	19,54	15,29	17,86	18,07	18,29	20,99	

Джерело: розраховано автором за даними: A report on the 2009 living costs and food survey. — The Office for National Statistics, електронний ресурс, режим доступу: www.opsi.gov.uk/click-use/index/html

За цією моделлю, занижки обсяги інвестицій у людський капітал зумовлюють обмеженість глобальної конкурентоспроможності національного виробництва, невисоку доходність господарської діяльності і значну концентрацію одержуваних від неї доходів в руках незначного за чисельністю кола осіб. Це, в свою чергу, обмежує ресурси і стимули для інвестування в освіту і розвиток професійних компетенцій, що знов обмежує масштаби господарської діяльності та її доходність.

Для оцінки відповідності характеристик споживання суспільним функціям різних соціальних груп можна скористатись даними табл. 4.

Таблиця 4

**РІВНІ БІДНОСТІ В РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУПАХ
(РІЗНИХ ТИПАХ ДОМОГОСПОДАРСТВ), % ЗАГАЛЬНОЇ КІЬКОСТІ
ДОМОГОСПОДАРСТВ ВІДПОВІДНОГО ТИПУ**

Типи домогосподарств	Рівень бідності
Всі домогосподарства	24,1
Міські домогосподарства	20,2
Сільські домогосподарства	32,3
Домогосподарства з дітьми	31,3
Домогосподарства з однією дитиною	25,6
Домогосподарства з двома дітьми	40,7
Домогосподарства з трьома і більше дітей	58,4
Домогосподарства без дітей	15,7
Домогосподарства без дітей, де є хоча б один безробітний	28

Рівень бідності, визначений за концепцією деривації (за ознакою відсутності доступу до благ, необхідних для створення нормальних умов формування, розвитку і самореалізації особистості, для повноцінної участі в житті суспільства) суттєво диференціюється в різних типах вітчизняних господарств. При цьому характер такої диференціації свідчить про масштабні недоліки, асиметричність розподілу тягара бідності між різними соціальними групами, що унеможлиблює повноцінне виконання ними власти-

вих їм суспільних функцій та створює загрози нормальним пропорціям відтворення людського потенціалу і ускладнює процеси соціалізації вітчизняної економіки.

Дані таблиці 4 свідчать, що місце проживання та наявність дітей є вагомими чинниками поширеності нестачі економічних ресурсів домогосподарств для підтримання нормальних параметрів споживання.

Так, наявність у домогосподарстві хоча б однієї дитини підвищує вірогідність бідності такого домогосподарства майже в 1,3 раза, наявність двох дітей — в 1,7 раза, трьох — в 2,4 раза. Наведене свідчить про вагомі економічні перешкоди повноцінному виконанню функцій виховання дітей та відтворення і соціалізації населення. Незважаючи на відсутність вираженого зв'язку між демографічними процесами й рівнем економічного добробуту (наприклад, найвищі показники народжуваності, найкращі показники природного приросту населення традиційно властиві регіонам із найменшими показниками валової доданої вартості на особу та найнижчими душевими доходами), подібна асиметрія навантаження на домогосподарства щодо виконання суспільно важливих функцій і економічне забезпечення їх виконання, є вагомим чинником погіршення рівня й якості життя населення, виснаження людського потенціалу вітчизняного суспільства.

Поширеність бідності серед сільських домогосподарств в 1,34 раза більше середньої в суспільстві, і в 1,6 раза більша за міські домогосподарства. Така ситуація свідчить про високу територіальну диференціацію доступності благ, необхідних для забезпечення соціальної мобільності населення, відповідно, неможливість забезпечення сталого розвитку за збереження досягнутих характеристик споживання щодо значної частини населення. Також така ситуація є загрозою цілісності вітчизняної економіки, бо породжує якісні відмінності в способі життя, цінностях, стандартах інтенсивності й соціально-економічній ефективності праці, властивих для різних територій.

Висновки

1. Асиметричність споживання різних соціальних груп українського суспільства здебільшого не відповідає диференціації розподілу тягаря щодо створення суспільного продукту і виконання важливих функцій щодо відтворення людського потенціалу і підтримання глобальної конкурентоспроможності національної економіки.

2. Зокрема, освітній рівень не належить до чинників, що суттєво впливають на доходи й економічні можливості поліпшення масштабів і структури споживання, підвищення рівня задоволення основних потреб. Така ситуація ускладнює соціалізацію вітчизняної економіки, зумовлює хронічне недофінансування сфери освіти й науки, інших осередків формування людського капіталу.

3. Висока територіальна диференціація доступності благ, необхідних для забезпечення соціальної мобільності населення свідчить про неможливість забезпечення сталого розвитку за збереження досягнутих характеристик споживання. Така ситуація є загрозою цілісності вітчизняної економіки, оскільки породжує якісні відмінності в способі життя, цінностях, стандартах інтенсивності й соціально-економічній ефективності праці, властивих для різних територій, підтримуючи можливості використання переваг територіального поділу праці.

Література

1. Алчан А. Затраты и выпуски / Вехи экономической мысли. Теория фирмы. — Т. 2. / Под ред. В. М. Гальперина. — СПб.: Экономическая школа, 1999.

2. Доклад о развитии человека — 2010. Реальное богатство народов: пути к развитию человека. — Издательство «Весь мир», 2010.

3. Зайцев Ю. К. Соціалізація економіки України та системна трансформація суспільства / Київський національний економічний ун-т. — К.: КНЕУ, 2002.

4. Капелюшников Р. И. Записка об отечественном человеческом капитале: Препринт WP3/2008/01. — М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. — 56 с.

5. Кларк Джон Бейтс. Распределение богатства / Ассоциация российских вузов / Д. Страшунский (пер.), А. Бесчинский (пер.). — М.: Гелиос АРВ, 2000.

6. Робинсон Дж. Теорема Эйлера и проблема распределения / Вехи экономической мысли. Теория потребительского поведения и спроса. — Т. 3. / Под ред. В. М. Гальперина. — СПб.: Экономическая школа, 1999.

7. Стігліц, Джозеф Е. Економіка державного сектору / Пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. — К.: Основи, 1998. — 854 с.

Стаття подана до редакції 25.10.2011